

Biernat, Andrzej

"Powstanie listopadowe. Geneza, uwarunkowania, bilans, porównania", pod red. Jerzego Skowronka i Marii Żmigrodzkiej, Wrocław [etc.] 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/2, 374-375

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

w spory polityczne. Pięć tekstów ukazuje się po raz pierwszy; pozostałe, drukowane w czasopismach naukowych i materiałach z paru sesji zostały rozszerzone i wzbogacone o dodatkową dokumentację.

Pierwsza część tomu poświęcona jest konfliktom jakie towarzyszyły narodzinom polskiej nauki historycznej w XVIII wieku. Autor ukazuje podziały na krytyków i apologetów ustroju i tradycji dawnej Rzeczypospolitej, pokrywające się z linią dzielącą zwolenników i przeciwników modernizacji państwa. Do argumentów historycznych sięgano szczególnie w dyskusjach toczonych po drugim i trzecim rozbiore. Wiele uwagi poświęcił Grabski w tym kontekście postaci i dorobkowi Adama Naruszewicza, przedstawiając go nie tylko jako reprezentanta oświeceniowego krytycyzmu oraz pracowitego zbieracza źródeł lecz również jako prekursora tezy o wewnętrznych przyczynach upadku Polski.

Dwa kolejne artykuły dotyczą historiografii doby romantyzmu, której kształt w znacznym stopniu uzależniony był od demokratycznych bądź konserwatywnych opcji jej twórców. Autor przypomniał tu, nie wykraczając w zasadzie poza dotychczasowe ustalenia, postać Joachima Lelewela i jego teorię gminowładztwa. Więcej nowego wnosi natomiast szkic o poglądach Franciszka Duchńskiego, zatytułowany efektownie „Na manowcach myśli historycznej”. Po raz pierwszy w nowszej literaturze przedstawiono tak obszernie jego teorię polonocentrycznego słowianofilstwa, odmawiającą narodowi rosyjskiemu prawa do słowiańskości i głoszącą tezę o jego azjatyckim pochodzeniu. Wykorzystano przy tym, podobnie jak w następnym studium o krytykach krakowskiej szkoły historycznej, nieco nieznanych do tej pory źródła rękopiśmiennych (głównie ze zbiorów Biblioteki Polskiej i Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu). Pozwoliło to m. in. na poszerzenie wiedzy o oponentach Kalinki, Szujskiego i Bobrzyńskiego, potępiających nie tylko ich poglądy naukowe lecz także myśl polityczną stańczyków, tak wyraźnie z nimi związaną. Autor przedstawił m. in. opinie działaczy związanych z muzeum w Rapperswilu oraz publicystykę bardzo aktywnego, choć pozostającego na marginesie galicyjskiej sceny politycznej Stefana Buszczyńskiego.

Oprócz omówionych książka zawiera także teksty poświęcone spuściźnie naukowej Władysława Smoleńskiego i Zygmunta Wojciechowskiego. Tom wyposażono w indeks osób.

A. S.

Powstanie listopadowe. Geneza-uwarunkowania-bilans-porównania, pod redakcją Jerzego Skowronka i Marii Zmigrodzkiej, Polskie Towarzystwo Historyczne, Komitet Nauk Historycznych PAN, Instytut Badań Literackich PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich—Wydawnictwo PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, s. 442.

Omawiana książka publikuje materiały międzynarodowego sympozjum zorganizowanego przez trzy wymienione w nagłówku instytucje z okazji 150-lecia wybuchu powstania listopadowego. Zgromadziło ono blisko 120 historyków, literaturoznawców i historyków myśli społecznej, a także kilku badaczy zagranicznych, w tym prawie wszystkich czołowych znawców powstania 1830—1831 r. Było to więc największe i najbardziej ważne zgromadzenie badaczy zajmujących się tą problematyką. Zawartość książki, na którą składa się ponad czterdzieści referatów, komunikatów i głosów w dyskusji oraz sumarycznych omówień dyskusji, jest zatem odbiciem aktualnych zainteresowań historyków. Została ona ułożona w sześć grup tematycznych odpowiadających mniej więcej podstawowym problemom, które wyłoniły się w czasie obrad. Są to:

I. Geneza i wewnętrzne uwarunkowania powstania z wiodącym referatem W. Zajewskiego, w którym autor roztrząsa na nowo wpływ wydarzeń zachodnioeuropejskich na wybuch nocy listopadowej.

II. Sztuka wojenna i militarne możliwości powstania z interesującym referatem W. Majewskiego nt. sztuki wojennej powstania na tle sztuki wojennej przełomu XVIII i XIX w.

III. Zewnętrzne uwarunkowania i oddziaływania powstania. Referaty i komunikaty wygłoszone przez zagranicznych uczestników sympozjum w znaczący sposób wzbogaciły naszą wiedzę o tej problematyce (głosy I. A. Woronkova, H. Bleibera, G. W. Strobla i M. G. Müllera). Na szczególną uwagę zasługuje referat Hansa H. Hahna o relacji między powstaniem a ówczesnym prawem międzynarodowym, wyjaśnia on bowiem niektóre poczynania państw zachodnich wobec działań rządu powstańczego.

IV. Znaczenie i tradycje powstania listopadowego, z referatem wiodącym S. Kalemki o znaczeniu powstania dla rozwoju koncepcji dróg do niepodległości w polskiej myśli politycznej XIX i początków XX wieku.

V. Porównania. Rola sprawy polskiej. W tej grupie znalazły się trzy najbardziej dyskutowane referaty: S. Kieniewicza „Powstanie listopadowe na tle ruchów rewolucyjnych w Europie”, J. Skowronka o problematyce polityczno-ideologicznej ruchów narodowych i rewolucyjnych lat dwudziestych i trzydziestych XIX w., wreszcie uwagi metodyczne A. Walickiego do rozważań nt. Marks i Engels o sprawie polskiej.

VI. „Rewolucja polityczna a rewolucja literacka”, to jednocześnie tytuł referatu M. Janion. Ta grupa tematyczna została opracowana przez literaturoznawców. Na uwagę zasługuje wypowiedź M. Żmigrodzkiej o literaturze polistopadowej wobec powstańczego doświadczenia historycznego i A. Witkowskiej, która podjęła próbę spojrzenia na relację M. Mochnackiego o wydarzeniach, którym dała początek noc listopadowa, jako na swoistą sztukę teatralną.

Zawarte w książce materiały nie tylko prezentują najnowszy dorobek historiografii w zakresie badań nad powstaniem listopadowym, ale także sygnalizują prace i kierunki badań dopiero co rozpoczęte. Wskazują także na luki, jakie powinna przyszła historiografia wypełnić zwłaszcza na polu zagadnień prawnoustrojowych.

Na szczególną uwagę zasługuje natomiast usytuowanie polskich wydarzeń lat 1830—1831 w szerokim kontekście spraw międzynarodowych, do czego niewątpliwie przyczynił się udział w sympozjum badaczy zagranicznych oraz próba integralnego spojrzenia na problematykę powstania nie tylko z punktu widzenia historyka ale także innych dyscyplin poznania humanistycznego.

Książka otrzymała, co dzisiaj jest rzadkością, staranną szatę graficzną; jest to niewątpliwie zasługą Wydawnictwa.

A.B.

Wasilij Botkin, *Listy o Hiszpanii*, tłumaczyła, posłowiem i przypisami opatrzyła Wiktoria Śliwowska, „Podróże” pod redakcją Pawła Hertza, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 321.

„Listy o Hiszpanii” są relacją rosyjskiego kupca i intelektualisty z trzymiesięcznej (11 sierpnia — koniec października 1845 r.) podróży po Hiszpanii. Wśród ogromnej liczby modnych wówczas publikacji dotyczących tego kraju zajmują miejsce wyjątkowe. Ich publikacja na łamach rosyjskiego pisma radykalnego „Sowriemiennik” w latach 1847—1849 i 1851 była poprzedzona licznymi interwencjami cenzury. Niestety, ze względu na zaginięcie pierwowzoru nie znamy ich zakresu